

ETIKA A MORÁLKA V PRÁCI SOCIÁLNEHO PRACOVNÍKA

Erik Javorský

ABSTRAKT

Cieľom príspevku je zameranie sa na dôležitosť profesijnej etiky a morálky v sociálnej práci, ktorého cieľom je poukázať na osobnostné charakteristiky sociálneho pracovníka, etické princípy a etický kódex, ako aj na prítomnosť etických dilem, v profesii sociálnych pracovníkov.

Kľúčové slová:

sociálny pracovník, profesijná etika, etické princípy, etický kódex, etická dilema

ABSTRACT

The aim of the article is to focus on the importance of professional ethics and morality in social work, which aims to point out the personal characteristics of a social worker, ethical principles and ethical code, as well as the presence of ethical dilemmas in the profession of social workers.

Key words:

social worker, professional ethics, ethical principles, code of ethics, ethical dilemma

Úvod

Sociálna práca ako vedný odbor je od dávnych čias vo veľkej miere spájaná s etickými otázkami a práve pri tejto myšlienke sa stretávame s názorom, že význam etiky nie je vždy docenený. Už u študentov sociálnej práce sa kladie veľký dôraz na význam etiky v predkladanej profesii, no mnoho pedagógov sa snaží, aby získali čo najviac teoretických znalostí kde si treba uvedomiť, že základné etické správanie u sociálneho pracovníka vyžaduje najmä etické myslenie, kde sa treba sústrediť najmä na diskusiu, praktické skúsenosti, relevantné výskumy, etický kódex a podobne. Toto presvedčenie možno potvrdiť relevantným faktom, že poslaním sociálneho pracovníka je dosiahnuť pozitívnu zmenu jednotlivca, skupiny, respektíve komunity, či už v individuálnej, alebo komunitnej rovine, no v praxi v mnohých prípadoch nastávajú situácie, kedy sociálni pracovníci nie vždy objektívne zhodnotia klientovu situáciu, na základe absencie praktických skúseností. Môžeme teda povedať, že sociálny pracovník sa snaží dosiahnuť sociálnu zmenu v pozitívnom slova zmysle a na základe týchto faktov je

zrejme, že k dosiahnutiu stanoveného cieľa sú potrebné poznatky aj z oblasti profesijnej etiky. Práca sociálneho pracovníka s klientom bola už od dávnych čias spájaná v rovine pacient a terapeut, ako aj s presvedčením, že sociálny pracovník sa dennodenne stretáva a odborne rieši nie jeden neľahký ľudský osud a z tohto hľadiska možno konštatovať, že osobnosť, morálka, odborná znalosť kódexu a praktické etické znalosti sociálneho pracovníka sú neoddeliteľnou súčasťou tejto dôležitej profesie.

1. Osobnosť sociálneho pracovníka

Pri problematike spojenej s etikou a morálkou v sociálnej práci je veľmi dôležité spomenúť aj osobnosť sociálneho pracovníka, ktorá je vo veľkej miere základným pilierom a nástrojom vo svojej profesii. Sociálny pracovník ako profesionál, je v neustálom kontakte so svojimi klientmi a vyžaduje určité osobnostné predpoklady. Práve charakter a typ osobnosti, ako aj skúsenosti sociálneho pracovníka v jednotlivých ľudských životných situáciách majú za fakt, že častokrát veľmi ovplyvňujú úspešnosť, respektíve neúspech priebehu, ako aj celkovej práce s klientom. Pri predkladanej pomáhajúcej profesii okrem teoretických znalostí sociálneho pracovníka sú veľmi dôležité aj osobnostné prvky, životný štýl, respektíve sociálne role a status, ktorý sociálny pracovník zastáva v spoločnosti. Je to z toho dôvodu, že pri práci s niektorými klientmi môže nastať stav, kedy klient na sociálneho pracovníka nazerá ako na vzor, ktorému sa chce podobať. Z profesijného hľadiska je veľmi dôležité, aby sociálny pracovník zastával neutrálny názor. Práve pri osobnostných charakteristikách sa stretávame s presvedčením, že sociálny pracovník by si mal vždy udržať profesionálne pracovné správanie a jeho celkové vystupovanie by malo byť na vysokej úrovni. Z predkladaných informácií možno povedať, že medzi hlavné prvky sociálneho pracovníka zaraďujeme zrelú osobnosť, ktorá by mala mať určité špecifické charakteristické znaky. Medzi ne možno zaradiť najmä:

1. empatiu: ktorú môžeme charakterizovať ako jednu z hlavných vlastností osobnosti sociálneho pracovníka. Práve empatia je dôležitá najmä z hľadiska vcítania sa do pocitov klienta a pochopiť jeho situáciu z hľadiska vnútorného prežívania. Z tohto dôvodu už počas štúdia odboru Sociálna práca sa študenti stretávajú s predmetom SPV – sebaopoznanie a sebarealizácia, kde sa na základe vlastného sebaobrazu a sebazrkadlenia učia s kolegami vcítiť do pocitov iných a učia sa empatii v praxi.

2. citovú stabilitu: je veľmi dôležitou súčasťou hlavných charakteristík zrelej osobnosti sociálneho pracovníka, ktorého by žiaden prípad, ktorý rieši nemal rozhádzať. V tomto kontexte je dôležité aj sebaovládanie a sebakontrola. Ide v podstate o emocionalitu, čiže

citlivosť voči nejakej situácie, ktorá vyvoláva emócie a tie by mali byť počas celého profesijného priebehu s klientom stabilné.

3. tvorivosť: ktorá v mnohých prípadoch napomáha sociálnemu pracovníkovi k hľadaniu rôznych riešení situácií a pomocou nej vie profesionál lepšie improvizovať pri neočakávaných situáciách.

2. Etický kódex sociálneho pracovníka

Etický kódex sociálneho pracovníka je neoddeliteľnou súčasťou tejto profesie. Hlavným účelom etického kódexu je poskytnúť etické princípy sociálnym pracovníkom a asistentom sociálnej práce a na základe nich poukázať na poslanie, ktorého výsledkom je úsilie o jeho naplnenie. Predkladaný kódex napomáha sociálnemu pracovníkovi rešpektovať základné práva svojich klientov a aplikovať etické správanie klientom bez ohľadu na ich pohlavie, vek, národnosť, sexuálnu orientáciu a podobne, na základe informatívneho charakteru, ktorý sa dá naučiť, no pozitívny efekt sa v praxi najčastejšie dostavuje neuvedomele, teda vštípením a využívaním etických hodnôt.

Sarah Banks (2001) upozorňuje na fakt, že človek by vo všeobecnosti mal vedieť rozlíšiť princíp od pravidla, ktoré je viac špecifické a užšie vymedzené. Potrebné je ale spomenúť, že Etický kódex sociálnej práce obsahuje etické princípy, ako aj pravidlá. Pravidlo možno charakterizovať ako požiadavky, ktoré sú kladené na sociálnych pracovníkov. Praktickým príkladom možno uviesť fakt, že sociálny pracovník by mal vo všeobecnosti rešpektovať základné právo klienta z hľadiska slobodného rozhodnutia, ktoré špecifické služby chce alebo nechce odoberať. Oproti pravidlu morálne princípy možno charakterizovať ako morálny základ profesie, ktoré sa nepodriaďujú princípom.

Môžeme teda povedať, že etický kódex slúži sociálnym pracovníkom najmä z hľadiska adekvátneho sa rozhodnutia v danej konfliktnej situácii na základe etických princíпов a zásad, ktoré predkladaný kódex obsahuje. Laicky možno povedať, že etický kódex napomáha sociálnemu pracovníkovi čo môže, respektíve nemôže vykonať.

Aplikácia samotných etických princíпов predstavuje „základný štandard správania sa, esenciálnu normu, v systéme myšlienok alebo názorov, ktorá formuje základy morálneho uvažovania”. (Levická, 2014, s. 11)

V praxi sa ale stretávame s prípadmi, kedy niektorí sociálni pracovníci etický kódex zneužívajú vo vlastný prospech. Príkladom môže byť neposkytnutie rovnakej pomoci klientom

z hľadiska zaujatosti sociálneho pracovníka, respektíve neobohacovať sa na úkor klienta a nežiadať od klienta protislužbu. V takomto prípade je neetické ak človek, ktorý sa nachádza v ťažkej životnej situácii, sa stáva prostredníctvom sociálneho pracovníka objektom jeho obohatenia sa. Príkladom je aj medializovaný prípad, kedy sociálny pracovník požadoval od klienta sociálnej práce polovicu zo sumy spätne vyplatenej dávky za dobu jedného roka. V takomto prípade sa jedná o hrubé porušenie etického kódexu.

Môžeme teda povedať, že význam etiky a etického kódexu sociálneho pracovníka je najmä v regulácii správania profesionála. Medzi základné etické princípy zaraďujeme: normy pre vystupovanie a správanie sa sociálneho pracovníka, etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči klientom, etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči kolegom, etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči zamestnávateľom a organizáciám, etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči svojej profesii a etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči spoločnosti. (Mojtová, 2011)

1. Normy pre vystupovanie a správanie sa sociálneho pracovníka

Sociálny pracovník by mal vždy vystupovať ako kvalifikovaný profesionál, ktorého cieľom je neustále zdokonaľovanie sa vo svojej profesii a udržanie si svojej profesionality. Každý sociálny pracovník by mal byť schopný uznať hranice svojich kompetencií a obmedzenosť svojich odborných znalostí. Z uvedeného vyplýva fakt, že sociálny pracovník by mal poskytovať len tie služby, pre ktoré má odbornú kvalifikáciu na základe vzdelania, výcviku a skúseností. Povinnosťou sociálneho pracovníka z hľadiska odbornosti je mať kvalitné etické povedomie čo znamená, že by mal disponovať znalosťami v oblasti etiky, kde zahrňame aj celkový etický kódex a mal by byť schopný aplikovať etické témy do vlastnej praxe.

2. Etická zodpovednosť voči klientovi

Jedným z hlavných zásad v oblasti sociálnej práce je zodpovednosť nie len voči klientovi, ale aj za celý chod práce s klientom. Úlohou sociálneho pracovníka pri práci s klientom je, aby ho v žiadnom prípade neohrozil a nepoškodil. Sociálny pracovník sa musí uistiť, že jeho služby nie sú zneužívané a musí si byť vedomí faktu, že nesie určitú zodpovednosť pri procese práce s jednotlivcami, skupinami, či komunitami. Z tohto dôvodu je veľmi dôležité zachovať etické štandardy svojho jednania aj pomocou etického kódexu.

3. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči kolegom

Pri profesii sociálneho pracovníka je veľmi dôležitá aj lojalita nie len ku klientom, ale aj svojim kolegom. Dôležité je spomenúť, že v mnohých prípadoch sociálny pracovník nie je pri klientovi jediný profesionál, ale častokrát pracuje v tíme odborníkov (lekárov, psychológov, iných sociálnych pracovníkov) a podobne. Z tohto dôvodu vyplýva určitá etická zodpovednosť aj voči svojim kolegom. Jedným z hlavným faktov je, že sociálny pracovník by mal šíriť dobré meno k svojej profesii, udržiavať dobré vzťahy na pracovisku, respektíve pri nejasnostiach by mal ako profesionál viesť diskusiu a hľadať spoločné riešenie problému.

4. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči zamestnávateľom a organizáciám

Etická zodpovednosť je stanovená aj na základe pracovnej zmluvy sociálneho pracovníka so zamestnávateľom. V tomto prípade je potrebné, aby sociálny pracovník dodržiaval predkladanú zmluvu, ako aj prvky BOZP, v súlade s poskytovaním kvalitných služieb na pracovisku klientom, na základe uplatňovania etického kódexu a v prípade zaznamenania diskriminácie, respektíve násilia na pracovisku, aby sa podieľal na jeho odstránení.

5. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči svojej profesii

V tomto prípade ide o to, aby sa sociálny pracovník počas svojho výkonu profesie neustále zdokonaľoval. Zdokonaľovanie sociálneho pracovníka môže prebiehať v niekoľkých rovinách, napríklad zúčastňovania sa školení, seminárov a besied, rozvíjaním metód a techník sociálnej práce, prehĺbovanie teoretických odborných vedomostí a ich následná aplikácia do praxe, podieľanie sa na výskumných, respektíve prieskumných štúdiách (populačných prieskumoch) v oblasti sociálnej práce a podobne. Sociálny pracovník by si mal uvedomovať svoje postavenie na základe svojej profesie a nezneužívať dané kompetencie.

6. Etická zodpovednosť sociálneho pracovníka voči spoločnosti

Sociálny pracovník sa pomocou svojej profesie snaží o zlepšenie celkovej kvality života v spoločnosti. Snaží sa, aby služby sociálnej práce boli poskytnuté čo najviac ľuďom, ktorí ich potrebujú. Predkladaná etická zodpovednosť sa zakladá na celkovom zlepšení podmienok a čo najväčšom sprístupnení k ľuďom. Cieľom sociálneho pracovníka je pomôcť jednotlivcovi, skupine, ako aj komunite pri riešení sociálnych problémov, ktoré ich sprevádzajú.

3. Etická dilema

Sociálny pracovník sa vo svojej profesii v mnohých prípadoch stretne s rôznymi etickými dilemami. Etickú dilemu možno charakterizovať ako nerozhodnosť voľby, medzi dvoma alternatívami, kedy nevieme povedať, ktorá je správna, respektíve nesprávna. Dilemu môžeme charakterizovať aj ako slobodné rozhodnutie jednotlivca, respektíve skupiny, ktorá sa viaže na určitý sociálny kontext. V praxi to znamená, že v mnohých situáciách a pri práci s klientom nastane u sociálneho pracovníka etická dilema, kedy si nie je profesionál istý, ktoré rozhodnutie je pre danú situáciu správne. V tomto prípade je potrebné, aby sociálny pracovník komunikoval so svojimi kolegami o danej situácii, respektíve so svojim zamestnávateľom, no môže požiadať Komoru sociálnych pracovníkov a asistentov sociálnej práce o konzultáciu, v ktorej predkladanú etickú dilemu rozpovie.

Každá situácia v oblasti sociálnej práce, ako aj práca s klientom je individuálneho charakteru, ako aj osobnosť sociálneho pracovníka. Potrebné je povedať, že určitá situácia môže byť pre niekoho dilemou, respektíve problémom, pre iného profesionála je to otázka dodržiavania pravidiel, ktorá má jednoduché riešenie.

V odbornej literatúre od autorov Musil a Nečasová (2008) sa stretávame s postupom riešenia etických dilém v sociálnej práci, ktorý je nasledovný:

- a) základným krokom je identifikácia etickej dilemy, ako aj hodnôt a povinností, ktoré s ňou súvisia
- b) zamýšľanie sa nad otázkou: Akých klientov, respektíve kolegov sociálneho pracovníka, ktorý zažíva etickú dilemu sa bude riešenie týkať?
- c) zváženie všetkých pozitívnych, ako aj negatívnych pohľadov a spôsobov daného konania. Zváženie, aké pozitívne, respektívne negatívne dôsledky to bude mať na celkovú spoločnosť, ako aj jednotlivca?

Z predkladaných informácií je zrejmé, že základom je, aby sociálny pracovník uznal prítomnosť etickej dilemy a následne ju zodpovedne objasnil a konzultoval s kolegami, prípadne inými kompetentnými. Zásadným krokom z hľadiska povinností a schopností je premýšľanie sociálneho pracovníka aj mimo rámec pevne daných postup.

V praxi sa stáva, že u sociálneho pracovníka sa v niektorých situáciách musí spreneveriť aspekt etického kódexu aby mohol sociálny pracovník konať eticky v iných prípadoch.

Najčastejšie etické dilema je v tomto prípade dôvernosť informácií, kde môže nastať otázka odhalenia tajomstva, avšak ochrana informácií končí pri odvracaní nebezpečia druhých ľudí.

Záver

Osobnosť sociálneho pracovníka je veľmi dôležitým prvkom pri práci s klientami. Okrem zreých osobnostných charakteristík by mal disponovať sociálny pracovník všeobecnými poznatkami z hľadiska profesijnej etiky, nakoľko dôležitým pilierom pri tejto profesii je aj Etický kódex sociálneho pracovníka. Z tohto dôvodu je potrebné, aby sociálny pracovník dodržiaval všetky spomínané princípy a pravidlá, ktoré profesia sociálneho pracovníka vyžaduje. Všeobecné poznatky sa vstiepujú študentom sociálnej práce už počas vysokoškolského štúdia, no najlepším učiteľom je kvalitná prax, kde sa v mnohých prípadoch sociálny pracovník stretne s rôznymi etickými dilemami. V tomto prípade je naozaj potrebné, aby sociálny pracovník o etických dilemách otvorene hovoril a nezatajoval ich a v neposlednom rade neporušoval vedome etický kódex vo svoj vlastný prospech – nakoľko ten čin je neadekvátny a neprofesionálny. Faktom je, že práca sociálneho pracovníka si vyžaduje neustále vzdelávanie a zdokonaľovanie, čo nepomôže iba samotnému sociálnemu pracovníkovi, ale klientovi pri poskytnutí kvalitného procesu práce.

Referencie

BANKS, S. 2001. Ethics and Values in Social Work. New York : Palgrave. 2001.

ISBN 0-333- 94798-3.

LEVICKÁ, J. 2014. Etika sociálnej práce. Hradec Králové : Gaudeamus. 2014.

ISBN 978-80-7435-403-8

MOJTOVÁ, M. 2011. Sociálna práca v zdravotníctve. Bratislava : VŠZaSP sv. Alžbety. 2011.

ISBN 978-80-89271-45-0

MUSIL, L. NEČASOVÁ, M. Zvládání nesourodých očekávání a morální orientace sociálních pracovníků. In Etické kontexty sociální práce s rodinou. Brno : Albert. 2008. ISBN 978-80-7326-145-0

Kontaktné údaje

PhDr. Erik Javorský, MBA LL.M, doktorand PhD.

Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety

erik.javorsky@gmail.com